

آسیب‌شناسی نظم و امنیت در پارک‌های شهر تهران با استفاده از اصول و راهبردهای پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی¹

جهان آقا غنی زاده^۲ و محسن کلانتری^۳

تاریخ دریافت: ۹۱/۹/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۲/۱/۲۸

از صفحه ۷۷ تا ۱۰۶

چکیده

آسیب‌شناسی نظم و امنیت در پارک‌های شهری و سعی در از بین بردن یا به حداقل رساندن این آسیب‌ها که تسهیل‌کننده بزهکاری در محدوده‌های شهری از مهم‌ترین ضرورت‌های شهرسازی نوین است. از این رو در سال‌های اخیر اصول و راهبردهای نگرش پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی بزهکاری ایمن سازی در فضاهای عمومی و پارک‌های شهری مورد توجه قرار گرفته است. هدف مقاله تحقیق حاضر بررسی وضعیت امنیت در پارک‌های شهر تهران با استفاده از اصول و راهبردهای پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است و گردآوری داده‌ها به دو روش اسنادی و میدانی صورت گرفته است. برای تحلیل‌های آماری و گرافیکی به صورت ترکیبی از نرم افزارهای سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) و نرم‌افزار Office/Excel استفاده شده است و جهت تطبیق ویژگی‌های محیطی، کالبدی پارک بعثت با راهبردهای پیشنهادی پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED)، روش میدانی، مشاهده و عکس برداری از محدوده مورد مطالعه صورت گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از مجموع ۱۱۶ فقره بزه اتفاق افتاده در منطقه ۱۶ حدوداً ۳۰ فقره بزه در پارک بعثت رخ داده است و توزیع فضایی الگوهای بزهکاری در پارک بعثت بسیار متمرکز و خوشه‌ای است به نظر می‌رسد این امر ناشی از طراحی نامناسب عناصر محیطی، کالبدی‌درون و اطراف پارک بعثت ناشی شده است. با توجه به راهبردهای پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی در پارک بعثت به نظر می‌رسد این پارک در مقطع کنونی با مشکلاتی از قبیل عدم حس تعلق و قلمروگرایی، فقدان و کمبود نورپردازی مناسب در اطراف و درون پارک بعثت و کمبود نظارت رسمی و غیررسمی مناسب و یکپارچه مواجه است.

کلید واژه‌ها

نظم و امنیت، پیشگیری، جرم، پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، آسیب‌شناسی، فضاهای عمومی.

1- Crime prevention through environmental design (CPTED)

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری (نویسنده مؤسسه) J.ghanizade248@gmail.com

۳- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه زنجان. mohsenkalantari@znu.ac.ir

برقراری نظم و امنیت و اقدام برای کاهش ناهنجاری‌های شهری همواره یکی از دغدغه‌های مهم مدیران و برنامه‌ریزان شهری به حساب می‌آید، زیرا امنیت، هم زمینه‌ساز و بستر توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست-محیطی است و هم از این عناصر تأثیر می‌پذیرد (رهنمایی، ۱۳۸۵: ۱۷۷). بررسی‌ها نشان می‌دهد که بزهکاران در انتخاب زمان و مکان بزهکاری منطقی عمل می‌کنند و مناسب‌ترین و کم‌خطرترین مکان‌ها و شرایط را برای اعمال مجرمانه برمی‌گزینند. آنان احتمال دیده شدن، آسانی ورود و احتمال فرار بدون شناسایی شدن را در نظر می‌گیرند. بنابراین بزهکاران برای ارتکاب اعمال بزهکارانه، شرایط محیطی و کالبدی تسهیل‌کننده بزهکاری را در نظر دارند و هنگام ارتکاب جرم، منطقی می‌اندیشند و انتخاب آگاهانه‌ای دارند، از سوی دیگر وجود برخی امکانات و تسهیلات شهری مانع و بازدارنده ارتکاب بزهکاری است. بنابراین با آسیب‌شناسی ویژگی‌های عوامل محیطی، کالبدی تسهیل‌کننده ارتکاب بزهکاری و با ایجاد و تقویت نظم و امنیت کالبدی و انتظامی در چنین مکان‌هایی می‌توان از بروز بسیاری از ناهنجاری‌ها در سطح شهر پیشگیری کرد یا امکان ارتکاب آن را دشوار ساخت. از جمله نگرش‌های مطرح در این زمینه، دیدگاه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی است. مطابق این نگرش، با طراحی مناسب و استفاده مؤثر از محیط، می‌توان میزان ناامنی و بروز بزهکاری را کاهش داده و کیفیت زندگی را ارتقا بخشید (کوزنس و همکاران، ۲۰۰۵: ۳۵۶-۳۲۸). از جمله فضاهای شهری مستعد برای وقوع بزهکاری، فضاهای عمومی ناامن و پارک‌ها هستند. پارک‌ها به عنوان یکی از نقاط مهم شهری با کارکرد فراغتی، تفریحی و اجتماعی، روزانه محل مراجعه افراد بسیاری هستند و چنانچه طراحی و ساخت این فضاها مطابق اصول شهرسازی و ایمن‌سازی اجتماعی نباشد، به سادگی به کانونی برای بزهکاری بدل می‌شوند، از جمله پارک‌ها و فضاهای سبز در شهر تهران، پارک بزرگ بعثت واقع در منطقه ۱۶ است. این پارک با مساحت ۵۳ هکتار، ۴۶/۷ درصد از کل فضای سبز با کارکرد فرامنطقه‌ای و شهری موجود در منطقه ۱۶ تهران را به خود اختصاص داده است، نسبت این

کاربری به کل کاربری‌های موجود در منطقه نیز ۲/۱۴ درصد است (مهندسان مشاور نقش محیط، ۱۳۸۴: ۳۵). از مسایل مهم پارک یاد شده، نرخ بالای بزهکاری در این محدوده است. این مسئله سبب شده تا شهروندان، مدیران، کارکنان پارک و پلیس، همواره درگیر این موضوع شده و جامعه متحمل لطمه‌های زیانبار مادی و معنوی شود.

بنابراین به منظور آسیب‌شناسی محیطی، کالبدی پارک بعثت از منظر نظم و امنیت و بررسی تأثیر ویژگی‌های کالبدی آن بر وقوع بزهکاری، این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که مهم‌ترین ویژگی‌های محیطی، کالبدی تسهیل‌کننده ارتکاب بزهکاری در پارک بعثت کدام‌اند؟ و راهکارهای علمی و عملی برای مقابله با بزهکاری و افزایش خطر ارتکاب بزهکاری در محدوده پارک بعثت منطقه ۱۶ شهر تهران و در جهت مقاوم‌سازی فضاهای کالبدی در برابر ناهنجاری‌ها در این محدوده از منطقه ۱۶ با توجه به اصول و راهبردهای پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، چیست؟

پیشینه تحقیق

مطالعه رابطه متقابل بین محیط و رفتارهای انسانی پیشینه‌ای دراز دارد که در گذر زمان، مناقشات بسیاری را ایجاد کرده است. اندیشمندان چون بقراط و ابن خلدون بر تأثیرگذاری محیط بر انسان و رفتارهای او، رأی داده‌اند. ابن خلدون شرایط محیط طبیعی و محیط ساخته شده را به طور توأم در روند زندگی بشر و تحولات فرهنگی، اخلاقی و رفتاری مؤثر دانسته است (ابن خلدون، ۱۳۵۹: ۱۷). هر چند انجام پژوهش‌های مرتبط با این موضوع با شیوه‌های نوین علمی در حوزه جغرافیای بزهکاری از نیمه اول قرن نوزدهم و با بهره‌گیری از اندیشه‌های بوم‌شناسان اجتماعی چون، کتله و گری شروع و توسط محققان و دانشمندان مکتب بوم‌شناسی اجتماعی شیکاگو در اوایل قرن بیستم (شاو و مک کی) ادامه یافت، از دو دهه قبل به ویژه از سال ۱۹۹۰ و با رشد شتابان شهرها و افزایش بی‌رویه بزهکاری در مناطق شهری، توجه و علاقه زیادی نسبت به بررسی‌های مکانی جرایم شهری

شکل گرفت و همین امر موجب شد تا ابزارهای تحلیل فضایی توسعه یابد و نظریات و رویکردهای مکانی جدیدی در این زمینه مطرح گردد.

از جمله رویکردهای نوین در پیشگیری محیطی بزهکاری، نظریه پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی است. این مفهوم نخستین بار در سال ۱۹۷۱ توسط پرفسور سی. ری جفری جرم‌شناس آمریکایی، مطرح شد. اصول پیشگیری محیطی بر این اندیشه استوار است که بزهکاری تحت تأثیر فرصت‌های محیطی است. بنابراین با دگرگونی و اصلاح محیط کالبدی می‌توان در جهت کاهش نرخ بزهکاری اقدام کرد (کلکوهن، ۱۳۸۷: ۱۱۰). در سال ۱۹۷۳ و در راستای اندیشه‌های پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی و برنامه‌ریزی شهری، اسکار نیومن دیدگاه فضای مقاوم در برابر جرم (فضای قابل دفاع) را مطرح کرد. مطالعه نیومن پاسخی به میزان بالای جرایم در شهرهای آمریکا بود (کلاتنری و عبداللهی، ۱۳۸۷: ۱۷). اندیشه‌های جفری و جاکوبز در شکل‌گیری و توسعه نظریه‌ها بسیار تأثیرگذار و با اهمیت بوده است. جاکوبز در کتابش تحت عنوان مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا، می‌نویسد؛ شهرهای جدید به گونه‌ای طراحی نشده‌اند که مردم قادر به دیدن خیابان‌های عمومی و مکان‌های اطراف منزل خود باشند و همین امر باعث شده تا امکان کنترل اجتماعی و غیر رسمی برای پیشگیری جرم از مردم سلب شود. او معتقد بود که جرم و محیط نظام پذیر، مقابل مشاهده و کنترل می‌باشند. بنابراین مراقبت‌های معمولی ساکنان شهر مانع مهم بروز جرایم تلقی می‌شود. آنچه در نگرش پیشگیری بزهکاری از طریق طراحی محیطی، مهم و به طور محوری برجسته است، تاکید بر طراحی و ساخت مناسب محیطی است و تلاش عمده در این راستا است که با کار بر روی خصوصیات فیزیکی محیط، ایمنی آن مکان به حداکثر برسد و کنترل بر روی رفتار مجرمان افزایش یابد. در واقع، پیشگیری بزهکاری از طریق طراحی محیطی، از زاویه و دریچه‌ای دیگر به مسئله جرم و پیشگیری از آن می‌پردازد که تا قبل از آن عمدتاً توسط جامعه‌شناسان تعیین می‌شده است و حتی خود «جفری» در کتابی که با همین نام انتشار داده است، چنین عقیده دارد که؛ جامعه‌شناسان به‌طور قابل ملاحظه‌ای در مورد عوامل اجتماعی جرم اغراق

می‌کنند و از عوامل تعیین کننده محیطی غفلت می‌ورزند» (کلارک، ۱۹۸۶: ۱). بدین سان تکیه بر عامل محیطی برای پیشگیری از جرم در مقابل عوامل اجتماعی مورد تأکید جامعه‌شناسان قرار می‌گیرد. (رونالد کلارک، ۱۹۸۴: ۱۰) در مورد پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی بر این باور است که؛ «بزهکاری در بلوک‌های آپارتمان‌های بزرگ به شدت کاهش می‌یابد. برخی شرایط و ویژگی‌هایی که از دیدگاه وی منشاء جرم می‌باشند، عبارت‌اند از: ارتفاع و وسعت زیاد مناطق مسکونی که موجب تراکم بی‌رویه جمعیت می‌شود، دسترسی آسان افراد خطرناک به داخل ساختمان‌ها، مقررات عبور و مرور سهل‌گیرانه به درون ساختمان‌ها، آسان‌گیری مقررات عبور و مرور به درون ساختمان‌هایی که به هم وصل می‌شوند و تمرکز زیاد خانواده‌های پر جمعیت در یک ساختمان پس از جاکوبز، جفری و نیومن نیز مطالعات زیادی پیرامون به کارگیری اصول علم برنامه‌ریزی و طراحی شهری برای پیشگیری از بزهکاری انجام داده‌اند. روهه و گرینبرگ (۱۹۸۴) مطالعاتی در مورد واحدهای همسایگی شهرها انجام دادند. آنها در مطالعه خود رابطه بین جرم و دسترسی‌های مختلف واحدهای همسایگی را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که طراحی و برنامه‌ریزی مناسب محیط ساخته شده، دسترسی به واحدهای همسایگی را کاهش می‌دهد. پرکینز (۱۹۹۳) چهل و هشت بلوک از واحدهای همسایگی شهر نیویورک را مطالعه کرد و دریافت که تمرکز جرایم بیشتر در تقاطع خیابان‌های اصلی واحدهای همسایگی و محل اتصال کوچه‌ها با بلوک‌های کوچک محلات صورت می‌گیرد (کلانتری و عبداللهی، ۱۳۸۷: ۱۹).

چارچوب نظری تحقیق

در آسیب‌شناسی ناهنجاری‌های شهری، از پیدایش، کیفیت پراکندگی جرایم و امراض و ناآرامی‌های شهری بحث و گفتگو می‌شود. این موضوعی کمتر شناخته شده است و تنها در سال‌های اخیر مورد توجه پژوهشگران، مدیران و برنامه‌ریزان شهری قرار گرفته است. در این بخش از مطالعات شهری، از اضافه جمعیت، امراض شهری، انواع آلودگی‌ها، رابطه فقر شهری با میزان مرگ و میر، بزهکاری‌ها و ناآرامی‌های شهری سخن به میان می‌آید

(شکویی، ۱۳۶۵: ۹۵). از جمله موضوع‌های مورد توجه در آسیب‌شناسی ناهنجاری‌های شهری؛ الکلیسم، قتل، ناهنجاری‌های روانی، طلاق، مرگ و میر، بزهکاری‌های جوانان، شیروفرنیا، جرم و جنایت، تخریب و دیگر انحرافات اجتماعی است. به نظر می‌رسد، افزایش بحران در شهرهای غربی و شهرهای جهان سوم، اکولوژیست‌ها را به پژوهش بر روی موضوع‌هایی چون فقر، جرم و جنایت، اعتیاد به مواد مخدر، ناآرامی‌های اجتماعی ملزم ساخته است (همان منبع، ۱۳۶۵: ۹۳).

با نزدیک شدن به زمان حاضر، هزینه مقابله با بزهکاری، از شیوه‌های پس از ارتکاب به شیوه‌های پیش از ارتکاب و پیشگیری جرم تغییر حالت داده است. پیشگیری از بزهکاری به اقداماتی برای پیش‌بینی، شناخت و ارزیابی از خطر بزهکاری جرم و آغاز اقداماتی برای کاهش یا حذف آن تعریف شده است. در واقع، پیشگیری به کنش‌هایی گفته می‌شود که از طریق به کارگیری روش‌های مختلف مقابله با یک بزه خاص، قبل از وقوع آن می‌پردازد و همان‌گونه که از نامش پیدا است، پیشگیری هم به معنای پیش‌دستی کردن و پیشی گرفتن و هم به معنای، آگاه کردن، خبر و هشدار دادن است. در همین زمینه کیزر معتقد است پیشگیری از جرم تدبیری است که با کمک آن وسعت و شدت ارتکاب جرم، چه با کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب جرم و چه با تحت تأثیر قرار دادن مجرمان بالقوه و کل جامعه به حداقل می‌رسد (یوسف‌وند و حمیدیان، ۱۳۸۶: ۱۷۱). تاکنون در زمینه پیشگیری از بزهکاری نظریات گوناگونی عرضه شده است که از جمله مهم‌ترین آنها نظریه پیشگیری اجتماعی است که در قرن گذشته بسیار مورد توجه بود. این نظریه که از سوی جامعه‌شناسان مورد تأکید قرار گرفته، بر این اندیشه استوار است که در زمینه پیشگیری از جرم باید به عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر بزهکاری توجه کرد، زیرا بی‌توجهی به این مؤلفه‌ها، زمینه ساز وقوع بزهکاری می‌شود. در ادامه، مجادلات بر سر رابطه محیط و بزهکاری و نظریه پیشگیری بزهکاری از طریق طراحی محیطی بیان شد، این نگرش در راستای بحث پیشگیری وضعی و در نقطه مقابل نظریات مبتنی بر پیشگیری اجتماعی مطرح شد. در این نگرش نوین عقیده بر این است که طراحی مناسب و استفاده

مؤثر از ساخت محیط می‌تواند به کاهش ترس از وقوع جرم و بهبود کیفیت زندگی منجر شود. این نظریه حاصل تحقیقات بسیاری در زمینه ارتباط بین جرم و مکان جرم است. در این رهیافت، سعی می‌شود تا از طریق تمرکز بر محیط، نرخ بزهکاری را کاهش دهند (ایرانمنش، ۲۰۰۴: ۱). مطالعات نشان می‌دهد که برخی مشخصه‌های کالبدی مانند؛ نوع خیابان، فضای عمومی، تعداد واحدهای مسکونی یک ساختمان و کاربری‌های تجاری، تأثیر مستقیمی در میزان جرایم شهری دارد. نوع کاربری و ساخت و ساز شهری، در نوع و میزان جرایم مؤثر است. در محدوده یا درون قمارخانه‌ها، سالن‌های استخر و ساختمان‌های بدون سکنه، آمار جرم بالا است. از طرفی برخی فضاهای شهری مانع وقوع جرم می‌شوند، برای مثال، اماکن و محدودهایی با نورپردازی مناسب، دید و چشم‌انداز خوب ساختمان، حصار، پرچین، نرده یا نصب تابلو و علامت‌های هشدار و وجود نگهبان از عوامل مهم در کاهش جرم محسوب می‌شوند (کلانتری، ۱۳۸۰: ۸۷). لازم به یادآوری است که ابزارها و روش‌هایی که برای پیشگیری از جرم به کار گرفته می‌شوند، باید همیشه مورد تجدیدنظر و بازنگری دوباره قرار گیرد تا بتوانند تأثیرات خویش را بر جای بگذارند. زیرا با گذشت زمان و ظهور فناوری‌ها و روش‌های نوین، مجرمان نیز به این ابزارها مسلح می‌شوند و از آن بهره می‌گیرند، بنابراین پا به پای این پیشرفت‌ها، روش‌های پیشگیری از جرم نیز باید مورد بازنگری قرار گیرند (ایرانمنش، ۲۰۰۴: ۱). نگرش پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، راهبردهای زیر را برای طراحی مناسب محیط شهری و کاهش جرم ارائه داده است:

- **فضای مقاوم:** فضاها و کاربری‌های شهری باید به گونه‌ای طراحی و ساخته شود که این ساختمان‌ها از خود محافظت کنند و ساکنان نیز باید حداقل کنترل را بر واحدهای همسایگی پیرامون خویش داشته باشند. این اصل به وجود آورنده محیطی مقاوم خواهد بود.
- **قلمرو گرایی:** فضای بیرونی باید به گونه‌ای طراحی شود که سبب ایجاد نوعی حس مالکیت قوی شود. برای مثال، مردم باید احساس کنند فضاهای عمومی مانند؛ سالن‌ها، آسان‌بر، خیابان، فضای سبز و پارک، متعلق به خود آنها است.

- **نظارت طبیعی:** نظارت طبیعی می‌تواند از طریق فعالیت‌های معمول و روزمره مردم حاصل شود. طراحی و نصب صحیح پنجره‌ها در ساختمان یکی از این اقدامات است. نصب پنجره‌ها باید به گونه‌ای باشد که دید روشن و واضحی را به ما بدهد تا از طریق آن بتوانیم به راحتی محل پارک خودرو و زمین‌های بازی بیرون منزل را مشاهده کنیم.
- **دشوار کردن دستیابی به اهداف مجرمانه:** به معنای ارتقای استانداردهای امنیتی ساختمان است. بنابراین، لازم است موانعی چون قفل و نمایشگرهای امنیتی برای کاهش امکان سرقت بر ورودی در و پنجره‌ها نصب شود.
- **کنترل دسترسی و ورودی:** برای جلوگیری از ورود بزهکاران و مزاحمان به محیط، ضرورت دارد تا از موانع فیزیکی یا روانی استفاده شود. موانع فیزیکی می‌تواند شامل؛ حصارهای توری، دیوار آجری یا پرچین باشد. موانع روانی نیز می‌تواند از طریق ایجاد مغازه‌ها به صورت ردیفی، احداث باغچه یا تغییر در سطح طبقه همکف به وجود آید.
- **پشتیبانی از فعالیت‌ها:** شامل ایجاد مراکز یا تسهیلات مکانی مثل؛ مراکز مراقبت روزانه یا ساخت زمین‌های ورزش و بازی سازماندهی شده است. باید دقت کرد که کاربری‌ها و فعالیت‌های ناسازگار در کنار هم قرار نگیرد (جیسون و ویلسون، ۱۳۸۷: ۲۲).

Archive of SID

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق در مقاله حاضر روش توصیفی - تحلیلی است و داده‌های پژوهش به دو روش اسنادی و میدانی گردآوری شده است، برای تحلیل‌های زمانی و مکانی بزهکاری از نرم‌افزار EXCEL استفاده شد و با بهره‌گیری از قابلیت‌های سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) اقدام به شناسایی و درک الگوهای مکانی بزهکاری شد. به همین منظور از مدل‌های آماری و روش‌های گرافیک مبنای نرم‌افزار جانبی Crime Analysis در محیط ArcView و Case در محیط ArcGIS استفاده شد و همچنین برای تطبیق ویژگی‌های محیطی، کالبدی پارک بعثت با اصول و راهبردهای نگرش پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی از روش میدانی، مشاهده محلی و عکس‌برداری از محدوده مورد مطالعه استفاده شد.

محدوده مطالعه در پژوهش حاضر پارک بعثت واقع در منطقه ۱۶ شهر تهران است. این پارک بزرگ‌ترین پارک شهری تهران است که با مساحتی حدود ۵۳ هکتار در جنوب شهر تهران و در ناحیه ۶ و شمال شرقی منطقه و در مجاورت ترمینال جنوب و شمال بزرگراه بعثت واقع شده است. مساحت این کاربری نسبت به کل کاربری‌های موجود در منطقه ۱۶، برابر ۲/۱۴ درصد است.

محدوده مکانی پژوهش حاضر پارک بعثت شهر تهران است و جمع‌آوری داده‌ها از بزهکارانی صورت گرفته است که در محدوده جغرافیایی این پارک مرتکب یکی از جرایم مرتبط با مواد مخدر شده‌اند. داده‌های پژوهش به روش مقطعی جمع‌آوری شده است و قلمرو زمانی تحقیق از تاریخ ۱۳۸۷/۱/۱ تا ۱۳۸۷/۱۲/۳۰ است. بنابراین، تمامی جرایم ارتكابی در محدوده پارک بعثت طی سال یاد شده که در کلاتری‌ها و واحدهای اجرایی ناجا در مورد آنها پرونده تشکیل و ثبت شده است، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. جرایم مورد بررسی در این پژوهش عبارت‌اند از؛ خرید و فروش تریاک، خرید و فروش کوکائین، خرید و فروش مواد مخدر صنعتی، خرید و فروش سایر مواد مخدر و سوء مصرف مواد مخدر (جدول ۱).

جدول ۱: بررسی تطبیقی وقوع نوع و میزان جرایم مورد بررسی در شهر تهران، منطقه ۱۶ و پارک بعثت

نوع جرم	تهران بزرگ	فراوانی در	درصد فراوانی	درصد فراوانی منطقه 16	فراوانی در	درصد فراوانی	پارک بعثت	درصد فراوانی در
خرید و فروش تریاک	۳۹۷	فراوانی در	۳۶/۴۹	در منطقه 16	۳۴	۲۹/۳۱	۱۰	۳۳/۳۳
خرید و فروش کوکائین	۲	فراوانی در	۰/۱۸	در منطقه 16	۱	۰/۸۶	۱	۳/۳۳
خرید و فروش مواد مخدر صنعتی	۱۸۱	فراوانی در	۱۶/۶۴	در منطقه 16	۲	۱/۷۲	۰	۰
خرید و فروش سایر موارد	۴۳۹	فراوانی در	۴۰/۳۵	در منطقه 16	۷۲	۶۲/۰۷	۱۴	۴۶/۶۷
سوء مصرف	۶۹	فراوانی در	۶/۳۴	در منطقه 16	۷	۶/۰۳	۵	۱۶/۶۷
مجموع	۱۰۸۸	فراوانی در	۱۰۰	در منطقه 16	۱۱۶	۱۰۰	۳۰	۱۰۰

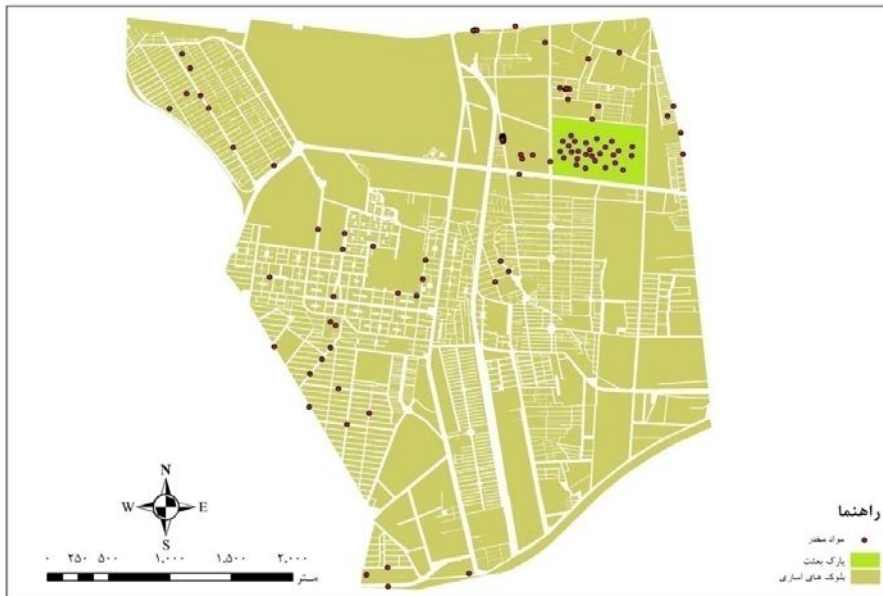
(نیروی انتظامی تهران بزرگ و محاسبات نگارندگان، ۱۳۸۹).

یافته‌های تحقیق

تعداد کل جرایم ارتكابی مرتبط با مواد مخدر در پارک بعثت که طی فروردین ماه ۱۳۸۷ تا اسفند ۱۳۸۷، در فرماندهی انتظامی تهران بزرگ برای آنها پرونده قضایی و انتظامی تشکیل شده است، ۳۰ فقره بزه بوده است. فراوانی نوع و میزان هر یک از جرایم مرتبط با مواد مخدر در پارک بعثت نشان می‌دهد که خرید و فروش سایر مواد مخدر بیشترین میزان وقوع را در بین دیگر جرایم ارتكابی مورد بررسی به خود اختصاص داده است. به عبارتی دیگر، در میان جامعه آماری مورد مطالعه، حدود ۴۶/۷ درصد که برابر ۱۴ فقره بزه می‌باشد، مربوط به خرید و فروش سایر مواد مخدر است. در مرتبه دوم خرید و فروش تریاک قرار دارد که بالغ بر ۳۳/۳ از جرایم مورد بررسی را با تعداد ۱۰ فقره شامل می‌شود. سوء مصرف مواد مخدر با ۵ فقره بزه، معادل ۱۶/۷ درصد و خرید و فروش کوکائین با ۱ فقره معادل ۳/۳ درصد در مراتب بعدی قرار می‌گیرند.

شناسایی و تحلیل مکانی و زمانی الگوهای فضایی جرایم مرتبط با مواد مخدر در منطقه ۱۶ و پارک بعثت بر پایه آزمون‌های آماری و روش‌های گرافیکی شامل روش‌های تخمین تراکم کرنل، روش مرکز ثقل جرایم و روش بیضی انحراف معیار بوده است.

بررسی الگوی بزهکاری حاکم بر منطقه ۱۶ نشان می‌دهد که وقوع جرایم مورد بررسی در پارک بعثت بیشتر از سایر مکان‌ها بوده است و توزیع جرایم در پارک مذکور با گردآمدگی و تمرکز مواجهه است. با توجه به مشاهدات میدانی که از ویژگی‌های محیطی، کالبدی حاکم بر پارک بعثت انجام گرفت و با تطبیق این ویژگی‌ها با اصول نگرش پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، نشان می‌دهد که مشکلات طراحی محیطی، نقص دید و ضعف نورپردازی و پوشش گیاهی متراکم و رعایت نکردن استانداردهای تعریف شده طراحی محیط ایمن در پارک بعثت، باعث شده است که بزهکاران برخی از مناطق، این پارک را برای ارتکاب عمل مجرمانه خود مناسب تشخیص دهند (نگاه کنید به نقشه شماره ۱).

نقشه ۱: بررسی تطبیقی وقوع جرایم مواد مخدر در منطقه ۱۶ شهر تهران و پارک بعثت (غنی زاده و همکاران، ۱۳۸۹)

تحلیل زمانی وقوع کل جرایم در منطقه 16: تحلیل زمانی روزهای هفته و ساعات شبانه روز وقوع تمامی جرایم مورد بررسی در محدوده منطقه ۱۶ شهر تهران و پارک بعثت نشان می‌دهد که روز پنجشنبه ساعت ۱۲ ظهر، هنگام اوج تمامی جرایم با فراوانی ۴ تا ۵ رویداد بزه در این ساعت و روز است. در مجموع، در این منطقه وقوع جرایم مرتبط با مواد مخدر در روزهای آخر هفته و هم‌زمان با تعطیلات، بیشتر است و از نظر توزیع زمانی در ساعات شبانه روز، بیشتر جرایم در ساعات اداری و در زمان روز و فعالیت مردم رخ داده است. این نشان می‌دهد که با توجه به فرصت‌های مجرمانه بیشتر در ساعات روز و هم‌زمان با فعالیت مردم طی ساعات کاری، مجرمان بیشتر اقدام به ارتکاب عمل مجرمانه خود کرده‌اند. از سوی دیگر، حجم بیشتر فعالیت‌های نیروی انتظامی در ساعات کار و فعالیت و طی روز انجام می‌گیرد و همین امر موجب می‌شود تا تعداد جرایم کشف و ثبت شده در ساعات روز بیشتر از جرایم ارتكابی در شب باشد. نمودار شماره ۱ زمان وقوع جرایم در روزهای هفته و ساعات شبانه‌روز را نشان می‌دهد.

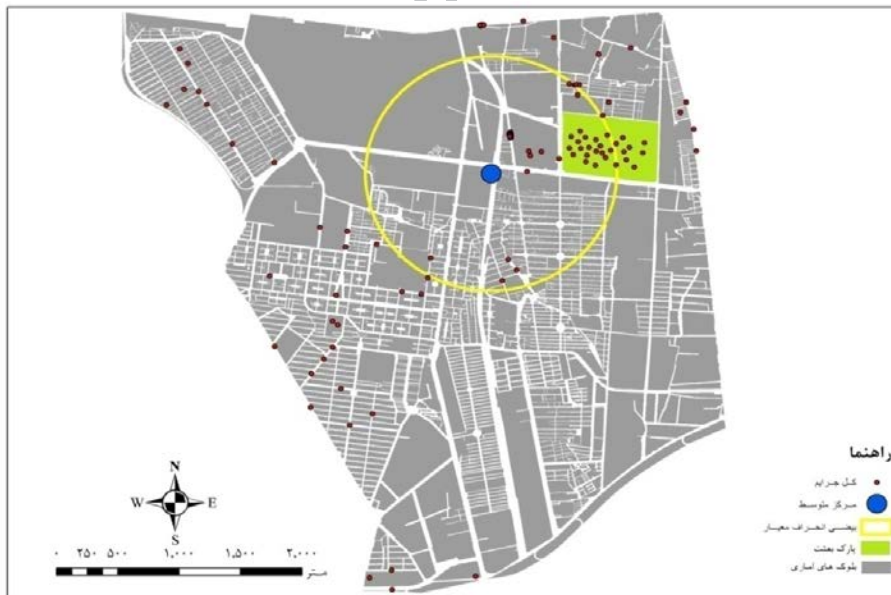

نمودار ۱: توزیع زمانی وقوع تمامی جرایم مورد بررسی در روزهای هفته و ساعات شبانه روز در محدوده منطقه 16 شهر تهران و پارک بعثت (غنی زاده و همکاران، 1389)

تحلیل‌های آماری گرافیک مبنا: برای سنجش توزیع فضایی و مرکز ثقل جرایم مورد بررسی از مدل‌های آماری گرافیک مبنا استفاده شده است. بیضی انحراف معیار و نقطه مرکز متوسط از آزمون‌های آماری جامعه می‌باشند. بیضی انحراف معیار، سطوح پراکندگی مکان‌های وقوع جرایم را نشان می‌دهد. در این آزمون اندازه و شکل بیضی،

میزان پراکندگی و امتداد جهت حرکت رفتارهای مجرمانه را مشخص می‌کند. در نقشه‌های شماره ۲ و ۳، مرکز میانگین و بیضی انحراف معیار مکان‌های جرایم مرتبط با مواد مخدر در منطقه ۱۶ شهر تهران و پارک بعثت نشان داده شده است. بر اساس نقشه‌های منتج از آزمون‌های آماری یاد شده، الگوهای فضایی بزهکاری در منطقه ۱۶ و پارک بعثت به شرح زیر نشان داده شده است.

مرکز متوسط کل جرایم وقوع یافته در منطقه ۱۶ شهر تهران، چسبیده به بزرگراه بعثت است. بیضی انحراف معیار کل جرایم مورد بررسی دارای جمع‌شدگی زیادی است، این امر نشان می‌دهد که مجموعه جرایم ارتكابی این محدوده در بخش‌های محدودی با گستردگی کمتر به وقوع پیوسته است و بیشتر جرایم ارتكابی گرایش به شمال شرقی محدوده دارند. می‌توان گفت وزن بیشتر وقوع جرایم در پارک بعثت باعث شده که بیضی به سمت شمال شرقی منطقه گرایش پیدا کند که از محل قرارگیری پارک بعثت در شمال شرقی منطقه ۱۶ ناشی شده است.

نقشه ۲: مرکز متوسط و بیضی انحراف معیار کل جرایم مواد مخدر در منطقه ۱۶ شهر تهران
(غنی زاده و همکاران، ۱۳۸۹)

آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه: شاخص نزدیک‌ترین همسایه روشی ساده و سریع برای آزمون تمرکز گردآمدگی بزهکاری در یک محدوده جغرافیایی است. با نتایج این آزمون به سرعت می‌توان دریافت که آیا داده‌های مجرمانه تمرکز خوشه‌ای دارند یا خیر؟ اگر نتیجه آزمون داده‌های مجرمانه شکل خوشه‌ای نداشته باشد، کانون جرم‌خیزی شکل نگرفته است. در جدول شماره ۲ میزان شاخص نزدیک‌ترین همسایه و نمره Z آن برای جرم مواد مخدر و زیر مجموعه‌های آن آورده شده است.

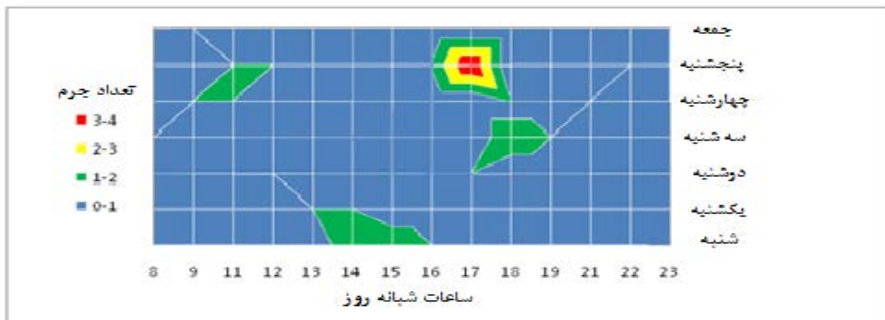
جدول شماره ۲: شاخص نزدیک‌ترین همسایه و نمره Z جرایم مواد مخدر

ردیف	نوع جرم	شاخص نزدیک‌ترین همسایه	نمره Z
۱	خرید و فروش تریاک	۰/۵۷	-۴/۷۷
۲	خرید و فروش سایر موارد	۰/۵۳	-۷/۵۰
۳	سوء مصرف	۱/۶۹	۳/۵۳
۴	کل جرایم مواد مخدر	۰/۴۷	-۱۰/۸۲

میزان شاخص نزدیک‌ترین همسایه در پراکندگی کل جرایم (۱۱۶ فقره بزه) که شامل جرایم مربوط به مواد مخدر و انواع آن (خرید و فروش تریاک، خرید و فروش سایر موارد، سوء مصرف) می‌شود، برابر ۰/۴۷ باشد. بر این اساس مقدار توزیع فضایی کل جرایم مواد مخدر در محدوده منطقه ۱۶ شهر تهران توزیع خوشه‌ای دارد. بررسی مقدار Z این جرایم که معادل -۱۰/۸۲ می‌باشد، نشان می‌دهد که نقاط مربوط به کل جرایم سرقت در محدوده منطقه ۱۶ شهر تهران گرایش به خوشه‌ای شدید دارد. نمره Z را می‌توان برای اطمینان از صحت آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه به کار گرفت. هرچه نمره Z، عدد منفی بزرگ‌تری باشد، می‌توان به درستی نتیجه آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه اطمینان کرد. این نشان می‌دهد قسمت‌های خاصی از محدوده منطقه ۱۶ شهر تهران به ویژه پارک بعثت، با توجه شرایط نامناسبی که از منظر نظم و امنیت بر فضای محیطی و کالبد درون و اطراف پارک حاکم است، مناسب برای اهداف مجرمانه است و از الگوی

خوشه‌ای پیروی می‌کند و در نقطهٔ مقابل سایر بخش‌های این منطقه از نظر ارتکاب جرم محدوده‌های پاک^۱ محسوب می‌شوند.

تحلیل زمانی وقوع کل جرایم در پارک بعثت: تحلیل زمانی روزهای هفته و ساعات شبانه‌روز وقوع تمامی جرایم مورد بررسی در محدودهٔ پارک بعثت نشان می‌دهد، روز پنجشنبه ساعت ۱۷ بعد از ظهر، هنگام اوج تمامی جرایم با فراوانی ۳ تا ۴ رویداد بزه در این ساعت و روز است. در مجموع در این پارک با تاریک شدن هوا و با نزدیک شدن به ساعات پایانی شب، یعنی از ساعت ۱۷ به بعد بیشترین بزه اتفاق می‌افتد، این نشان می‌دهد با توجه به فرصت‌های مجرمانه، بیشتر در ساعات اولیه شب و تاریکی و همچنین با در نظر گرفتن ویژگی‌های محیطی، کالبدی حاکم بر پارک بعثت مجرمان اقدام به ارتکاب عمل مجرمانه خود کرده‌اند.

نمودار 2: توزیع زمانی وقوع تمامی جرایم مورد بررسی در روزهای هفته و ساعات شبانه‌روز در محدودهٔ پارک بعثت

آزمون تخمین تراکم کرنل: یکی از مناسب‌ترین روش‌ها برای به تصویر کشیدن داده‌های بزهکاری به صورت سطوح پیوسته، آزمون تخمین تراکم کرنل است. براساس روش یاد شده و به منظور تشخیص مهم‌ترین مکان تمرکز بزه در محدودهٔ منطقهٔ ۱۶ شهر تهران این محاسبات در محیط Arc GIS انجام گرفت و نتیجهٔ آزمون در نقشه‌های شماره ۴ آورده شده است.

1- Cool Spot

بر اساس بررسی توزیع فضایی جرایم مرتبط با مواد مخدر (۱۱۶ فقره) در محدوده منطقه‌ی ۱۶ شهر تهران و بر اساس روش تراکم کرنل، نتایج آزمون قبلی به نحوی دیگر تأیید شد و نشان داد که توزیع جرایم مورد بررسی در منطقه ۱۶ به صورت خوشه‌ای و گرد آمده است، به عبارت دیگر، بخش‌هایی از محدوده مورد مطالعه با میزان بسیار بالای بزهکاری (محدوده‌های آماج جرم) مواجه است و به عکس، در دیگر محدوده‌ها جرایم مورد بررسی رخ نداده یا میزان بزه در آن‌ها بسیار پایین بوده است. طبق نقشه تراکم کرنل کل جرایم مورد بررسی، یک کانون جرم‌خیز در محدوده پارک بعثت واقع در بزرگراه بعثت، خیابان شهید صابونیان، خیابان شهید احمد سمیعی و خیابان شهید محمد بخارایی و کانون دیگر در ترمینال جنوب، واقع در بزرگراه بعثت، خیابان غفاری، خیابان شهید عباسی و خیابان شهید محمد بخارایی شکل گرفته است.

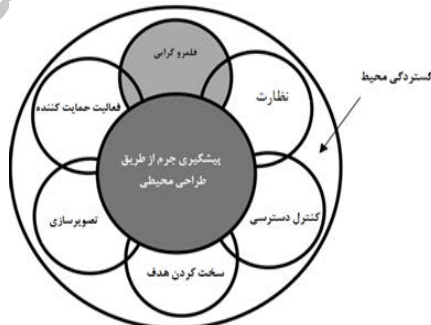
با توجه به مشاهدات میدانی از محل این کانون‌ها به نظر می‌رسد، از مهم‌ترین دلایل محیطی شکل‌گیری این کانون‌ها در محدوده پارک بعثت، می‌توان به وجود بوته‌های انبوه درختچه‌ها و دیگر موانع مجاور و ارتفاع نامناسب آنها، وجود شیب‌ها و پستی بلندی‌های زیاد در پارک، رعایت نکردن فاصله معمول بین مسیر عابر و پوشش گیاهی مجاور، فقدان یا کمبود نظارت‌های رسمی و غیر رسمی، ناکافی بودن نظارت سازمان یافته از سوی پلیس یا نگهبانان پارک، کمبود نظارت فناورانه به وسیله دوربین‌های مداربسته و نبود نور و روشنایی متناسب با محیط اشاره کرد، از سوی دیگر بی‌صاحب بودن محیط و نبود حس تعلق و مالکیت نسبت به محیط، وجود یک گره شهری در مجاورت پارک بعثت (ترمینال جنوب) با حجم ترافیک بالا از جمعیت مسافر و غیر مسافر و با توجه به اینکه افراد زیادی روزانه در آن جابه‌جا می‌شوند، از دلایل افزایش جرم در محدوده مورد نظر است، چنین اماکنی نه تنها باعث بزهکاری در خود مکان می‌شوند، بلکه بر مکان‌های مجاور نزدیک نیز اثر می‌گذارند.

نقشه 3: توزیع فضایی کانون‌های جرایم مربوط به مواد مخدر در منطقه 16 با استفاده از تخمین تراکم کرنل (غنی‌زاده و همکاران، 1389)

بررسی تطبیقی اجرای اصول پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی در پارک بعثت: همان‌گونه که در بخش مبانی نظری بیان شد، اصول و راهبردهای نگرش پیشگیری جرم از طریق طراحی مراحل محیطی بر چند اصل اساسی استوار است. قلمروگرایی، نظارت‌های رسمی و غیر رسمی، کنترل دسترسی، تصویر و نگهداری از فضا و فعالیت‌های پشتیبانی‌کننده ایمنی فضا از جمله این موارد است. در شکل شماره ۱، مهم‌ترین این اصول نمایش داده شده است. همچنین توجه نکردن به برخی اصول و راهبردهای یاد شده در طراحی و نگهداری پارک بعثت باعث شده است تا نرخ پزهکاری در این محدوده زیاد و آسیب‌پذیری آن نسبت به بروز ناهنجاری‌های اجتماعی در سطح بالایی باشد.

نمودار 3: مفاهیم و اصول پایه پیشگیری از بزهکاری از طریق طراحی محیطی

(کانز و همکاران، 2005: 328).

● **نقص در قلمروگرایی:** یکی از مهم‌ترین اصول ایمنی محیطی، تعلق مکانی است که تا حدود زیادی با هویت مکانی در ارتباط است. تعلق مکانی در واقع رابطه هم‌پیوندی است که میان انسان و محیط برقرار می‌شود. قلمرو، هم نشانه مالکیت یا تحت سرپرستی بودن محیط است و هم موجب می‌شود تا شهروندان بر یک منطقه نظارت بیشتری داشته باشند و هم به طور نامحسوس با اخطار به مجرمان در مورد اینکه در حال قدم گذاشتن به حریم خصوصی افراد هستند، مانع کار آنها شوند. همان‌گونه که اسکار نیومن اظهار می‌دارد، طراحی مناسب محیط مشخص می‌کند که کدام فضا به چه کسی تعلق دارد. وقتی در اثر طراحی مناسب مشخص شود که کدام فضا متعلق به چه کسی است و فضاهای عمومی، خصوصی و نیمه عمومی از یکدیگر تفکیک شدند و ساکنان نسبت به این فضاها احساس تعلق کردند، این مسئله موجب خواهد شد که غریبه‌ها از شهروندان محلی متمایز شوند (قورچی بیگی، ۱۳۸۶: ۷۷).

قلمروگرایی روشی از طراحی است که بر تقویت افکار مالکانه تأکید می‌کند و احساس مالکیت در استفاده‌کنندگان از فضا به وجود می‌آورد که در نتیجه آن فرصت‌های جرم برای بزهکاران با استفاده از ایجاد مانع برای استفاده‌کنندگان غیر قانونی، کاهش می‌یابد (کانز و همکاران، ۲۰۰۵: ۳۵۶). به عبارت دیگر، طراحی فضاهای شهری باید به گونه‌ای باشد که فضاهای عمومی، خصوصی و نیمه خصوصی از یکدیگر متمایز شدند، زیرا اگر این فضاها متمایز شوند هر فرد نسبت به فضای خود احساس تعلق خواهد کرد و در نتیجه در صورت ورود افراد غریبه یا مهاجم، وی را مورد مراقبت و نظارت قرار خواهد داد (قورچی بیگی، ۱۳۸۶: ۷۷). فضاهایی که با این دید سازماندهی و طراحی شده باشند، احساس تعلق و حس مالکیت نسبت به املاک عمومی را گسترش می‌دهند تا ساکنان انرژی بگیرند و نگرش‌های مالکانه اتخاذ کنند و اختیارات قدرتمند قلمروگرایی را اعمال کنند. این موضوع به عنوان یک عامل باز دارنده طبیعی در برابر ناهنجاری‌ها عمل می‌کند (بیات، شرافتی پور و عبدی، ۱۳۸۴: ۴۰).

با توجه به مطالب یاد شده، مطالعه و برداشت میدانی از پارک بعثت تهران می‌توان دریافت که راهبرد قلمروگرایی در محدوده مورد مطالعه چندان رعایت نشده است (عکس شماره ۱).

عکس ۱: بزه دیوارنویسی در شهر، فقدان حس مالکیت و تعلق پذیری در پارک بعثت و بی‌مسئولیتی استفاده‌کنندگان از این فضا

- **نظارت یا مراقبت طبیعی:** طراحی فیزیکی این قابلیت را دارد که فرصت نظارت‌های طبیعی و غیر رسمی استفاده‌کنندگان از فضا را افزایش دهد (چایلد، ۱۳۷۹: ۵۳). نظارت را می‌توان بخشی از محافظت بالقوه دانست، اگر مجرم تصور کند که در صورت ارتکاب جرم در معرض نظارت و مشاهده قرار خواهد گرفت، اگر چه به واقع نیز این گونه نباشد، احتمال ارتکاب جرم توسط وی کمتر خواهد شد. زیرا مجرم در «فرایند گذار از اندیشه به عمل» منافع و خطر ارتکاب جرم را می‌سنجد. وی می‌داند که در این محله به علت نظارت بالقوه، احتمال دخالت ساکنان، پلیس و در نهایت، احتمال دستگیری بالا خواهد بود، در نتیجه از ارتکاب جرم منصرف خواهد شد. در مطالعه‌ای که در رابطه با گرایش‌ها و افکار مجرمان انجام شده است،

دو عامل در متوقف کردن مجرمان بسیار مؤثر تلقی شده است، اول نشانه‌ها و علائم تصرف و دیگری نظارت (بنت^۱، ۱۹۸۶: ۴۱).

نظارت بر سه گونه است؛ غیر رسمی یا طبیعی (از طریق پنجره‌ها)، رسمی یا سازمان یافته، و مکانیکی (روشنایی و CCTV). نظارت طبیعی و غیر رسمی وقتی محقق می‌شود که فضا به گونه‌ای طراحی شود که افراد بتوانند به راحتی به فضاهای پیرامون نظارت داشته باشند. نظارت رسمی یا سازمان یافته، نظارتی است که توسط افرادی مانند محافظان امنیتی یا نگهبانان انجام می‌شود. نظارت مکانیکی با بهبود روشنایی و نصب دوربین‌های مدار بسته (CCTV) قابل اجرا است. در مجموع بهبود نظارت، اعم از طبیعی، رسمی (نگهبان) و مکانیکی (CCTV و نورپردازی مناسب فضا) در کاهش جرم و ترس ناشی از جرم مؤثر است (قورچی بیگی، ۱۳۸۶: ۷۷).

بزهکاران اغلب از رفت و آمد در مکان‌هایی که بر آن نظارت کافی انجام می‌گیرد، می‌ترسند، بنابراین با ایجاد دید مؤثر، امکان نظارت طبیعی از طریق مکان یابی مناسب ساختمان‌ها، راه‌های دسترسی و مکان‌های تجمع و نورپردازی مناسب و به کارگیری شبکه‌بندی معابر جذاب فراهم می‌شود (مک کاملی^۲، ۲۰۰۱: ۶).

مطالعات زیادی دربارهٔ تجهیزات روشنایی، سطوح و استانداردهای روشنایی وجود دارد، اما مطالعاتی که به تأثیر روشنایی در میزان جرم و ترس از جرم می‌پردازند، اندک است. یکی از موارد استثناء، تحقیق پینتر و فارینگتون در مورد خانه‌های سازمانی دادلی انگلستان است که نشان می‌دهد، بهبود وضع روشنایی نه تنها ترس از جرم را کاهش می‌دهد بلکه باعث می‌شود تا میزان بزهکاری در محله‌های مجاور نیز کمتر شود (بیات، شرافتی پور و عبدی، ۱۳۸۴: ۴۰). مشاهدات و برداشت‌های میدانی اجرای این راهبرد در پارک بعثت بیانگر این است که نظارت طبیعی در پارک مذکور به درستی انجام نمی‌گیرد (عکس‌های شماره ۳ و ۴).

1 - Bennett
2 - McCamley

عکس 2: قرارگیری نیمکت در بین پوشش گیاهی و تسهیل ارتکاب بزهکاری

عکس 3: وجود پوشش متراکم گیاهی و طراحی نامنظم آنها در نتیجه، ایجاد فضاهای کور و پنهان.

- **ضعف در کنترل دسترسی‌ها:** کاهش فرصت‌های جرم از طریق کنترل و کاهش امکان دستیابی بزهکار به هدف‌های مجرمانه و ایجاد یک احساس خطر برای بزهکاران گفته می‌شود (ایرانمنش، ۲۰۰۴: ۱).

کنترل دسترسی‌ها و نظارت ورودی‌ها در برگیرنده هر سه راهبرد نظارت غیررسمی یا طبیعی (مانند تعریف فضا)، نظارت رسمی و سازمان یافته (مانند استخدام یک نگهبان) و نظارت مکانیکی (مانند نصب قفل یا آیفون تصویری) است. تحقیقات نشان می‌دهد، مناطقی که دارای ورودی‌های با دسترسی نامنظم و بی‌قاعده‌ای هستند، نسبت به مکان‌هایی که دارای ورودی و دسترسی محدودی هستند، جرایم بیشتری را تجربه می‌کنند. علاوه بر این، مطالعات نشان می‌دهد، خانه‌هایی که در ابتدای محله (سر کوچه) واقع می‌شوند، نسبت به خانه‌هایی که در داخل و مرکز کوچه قرار دارند، بیشتر مورد سرقت قرار می‌گیرند. علاوه بر این، در مکان‌هایی که دسترسی به آنها آسان است، مانند خانه‌هایی که در تقاطع چهارراه‌ها واقع شده‌اند، نسبت به مناطق مسکونی که دسترسی به آن محدود است (مانند کوچه‌های بن بست)، میزان سرقت بیشتر است (قورچی بیگی، ۱۳۸۶: ۷۸).

عکس ۴: رعایت نکردن استانداردهای تعریف شده برای طراحی فضای سبز در دو طرف معبر و ایجاد محیط مساعد برای ارتکاب جرم

• **نبود مدیریت نگهداری مناسب فضا:** نگرش فضای قابل دفاع بر این نکته تأکید دارد که میزان امنیت در یک فضا بستگی به درک و تصویری دارد که ساکنان و محله‌های مجاور از آن فضا دارند. اگر ساکنان تصویر بدی از فضا داشته باشند، احتمال ارتکاب جرم در آن فضا بیشتر خواهد بود. ارتقا و بهبود تصویر مثبت از محیط و حفظ و نگهداری مناسب و روزانه از محیط این اطمینان را به ساکنان می‌دهد که محیط فیزیکی کارکرد خود را به طور مؤثری انجام داده و موجب انتقال پیام‌های مثبت به تمام ساکنان و کاربران فضا خواهد شد. تحقیقات زیادی ثابت می‌کند که میان نگهداری و حفاظت محیط شهری با کاهش جرائم رابطه وجود دارد.

هر چه از محیط و محله بهتر نگهداری شود علاوه بر آنکه قلمروگرایی را میان ساکنان افزایش می‌دهد، احساس تعلق به محله را ارتقا داده و این حس را القا خواهد کرد که این محله دارای فضای امنی است و کوچک‌ترین انحراف و خطایی در این محله با واکنش روبه‌رو خواهد شد. خانه‌ها و فضاهای خالی و بدون استفاده مانند یک آهن‌ربا در برابر جرم عمل می‌کنند. این بخش از مفهوم نگرش پیشگیری بزهکاری از طریق طراحی محیطی با نظریه پنجره‌های شکسته^۱ رابطه تنگاتنگی دارد (فورچی بیگی، ۱۳۸۶: ۷۷). ارتباط محیط‌های شهری خشن و بهم ریخته با افزایش جرم به نظریه پنجره‌های شکسته تعبیر می‌شود، این نگرش به وسیله ویلسون و کلینگ در سال ۱۹۸۲ ارائه شد (کلاتری، ۱۳۸۰: ۵۵). بر اساس این نگرش، تکرار بزهکاری، واحدهای همسایگی را رو به زوال می‌کشانند. متأسفانه آثار این خرابی (تراکم زباله‌ها، وجود پنجره‌های شکسته، خرابی فضای بیرون ساختمان‌ها) برای یک مدت زمان طولانی باقی می‌ماند و انسان‌هایی که در این محدوده‌ها، کار، زندگی و رفت و آمد می‌کنند احساس آسیب‌پذیری و ناامنی کرده و شروع به ترک آنجا می‌کنند، (سینروس،^۲ ۱۹۹۵). به عبارت دیگر، اگر یک مکان تمیز باشد، دیوارنویسی‌ها سریع پاک شود و

1- Broken Windows Theory

2 - Cineros

هرگونه خرابی به سرعت تعمیر شود، این تصور در ذهن همه ایجاد خواهد شد که این محله ملک بدون صاحب نیست، علاوه بر اینکه تمیزی محیط می‌تواند تصویری مثبت القا کند (قورچی بیگی، ۱۳۸۶: ۷۸). با توجه به مطالب بالا و بررسی‌هایی که از پارک بعثت صورت گرفته، بیانگر این است که راهبرد دیگر نگرش پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی نیز در پارک بعثت اعمال نشده است (عکس شماره ۵ و ۶).

عکس ۵: تردد زیاد معتادان کارتن خواب در پارک بعثت و شکل‌گیری تصویری نامناسب از این فضا در بین استفاده‌کنندگان

عکس ۶: نبود حس مالکیت و پاک‌سازی آتکردن تار جرم قبلی در پارک بعثت و افزایش انگیزه بزهکاری

نتیجه‌گیری

بی‌شک بین محیط و ارتکاب بزهکاری ارتباط متقابل وجود دارد. برخی محیط‌ها با توجه به طراحی فیزیکی که دارند آمار بزهکاری را افزایش می‌دهند و برخی دیگر مانع و بازدارنده رفتارهای مجرمانه هستند. نگرش پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی بر این عقیده استوار است که می‌توان با طراحی درست و کاربری مناسب از فضا، علاوه بر تأثیر مثبت بر کیفیت زندگی، از وقوع جرم هم پیشگیری کرد. نظریه مذکور، به دنبال آن است که با بالا بردن احساس تعلق به مکان، تفکیک میان فضاهای عمومی و خصوصی، افزایش رؤیت پذیری و نظارت، سخت کردن آماج جرم و محدود کردن دسترسی، فرصت‌های مجرمانه را کاهش دهد. البته این نظریه خالی از ضعف نیست و دارای اشکالات و ایراداتی است و نمی‌تواند پادزهر تمام جرایم باشد، اما یک راهکار و سیاست جامع پیشگیری از جرم است که در کنار دیگر دیدگاه‌ها و راهبردهای پیشگیری از بزهکاری می‌تواند تأثیرگذاری خود را بهتر نشان بدهد.

بررسی الگوی بزهکاری حاکم بر منطقه ۱۶ شهر تهران نشان می‌دهد، نزدیک به ۲۵ درصد جرایم مورد مطالعه این منطقه در محدوده پارک بعثت رخ داده است. تحلیل زمانی روزهای هفته و ساعات شبانه‌روز وقوع تمامی جرایم مورد بررسی در محدوده پارک بعثت نشان می‌دهد، روز پنجشنبه ساعت ۱۷ بعد از ظهر، هنگام اوج تمامی جرایم با فراوانی ۳ تا ۴ رویداد بزه در این ساعت و روز بوده است. در مجموع در این پارک با تاریک شدن هوا و با نزدیک شدن به ساعات پایانی شب، یعنی از ساعت ۱۷ به بعد، بیشترین بزه رخ داده است، این امر نشان می‌دهد با توجه به فرصت‌های مجرمانه بیشتر در ساعات اولیه شب، تاریکی هوا و نبود نورپردازی مناسب، همچنین با در نظر گرفتن ویژگی‌های محیطی، کالبدی حاکم بر پارک بعثت مجرمان بیشتر اقدام به ارتکاب عمل مجرمانه خود کرده‌اند. با استفاده از شاخص نزدیک‌ترین همسایه، میزان خوشه‌ای بودن و تمرکز بزهکاری در محدوده منطقه ۱۶ مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفت. از نظر شاخص نزدیک‌ترین همسایه، پراکندگی مجموع جرایم در منطقه ۱۶ شهر تهران از الگوی خوشه‌ای پیروی

می‌کند و نشان می‌دهد که بیشتر جرایم منطقه ۱۶ شهر تهران در محدوده پارک بعثت متمرکز شده است. همچنین برای شناسایی و تحلیل ویژگی‌های کانون‌های جرم‌خیز در منطقه ۱۶ روش تخمین تراکم کرنل به کار گرفته شد. این تحلیل نشان می‌دهد که مهم‌ترین کانون جرم‌خیز منطقه در محدوده پارک بعثت واقع شده است. طبق مصاحبه‌ای که با پایوران مستقر در پارک بعثت انجام شده، یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار در بالا بودن نرخ جرایم در محدوده مورد مطالعه، کمبود کمی و کیفی عوامل انتظامی در این محدوده از شهر است که به تبع آن کنترل مناسب انتظامی کاهش می‌یابد و فرصت‌های بزهکاری برای مجرمان با افزایش همراه خواهد بود.

پیشنهادها

در این راستا پژوهش حاضر در تلاش است تا به منظور توسعه و ارتقای نظم و امنیت اجتماعی در سطح پارک با آسیب‌شناسی عوامل محیطی، کالبدی از منظر نظم و امنیت و تأثیر آن در وقوع بزهکاری در پارک در جهت رفع یا به حداقل رساندن این عوامل محیطی، کالبدی با استفاده از راهکارهای پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی و مطالعه میدانی و توانمندی‌های سامانه اطلاعات جغرافیایی اقداماتی انجام دهد که پیشنهادهاى منتج از این مطالعات به شرح زیر است:

- حضور به موقع پایوران در مکان‌ها و زمان‌های مسئله‌دار پارک.
- توزیع بهینه نیروها با در نظر گرفتن ضریب خطرپذیری محدوده‌ها.
- پیش‌بینی احتمالات و موقعیت‌های جرم‌آتی به واسطه استخراج مداوم نقشه‌های جرم در سطح پارک.
- جلوگیری از جرم‌های احتمالی آتی با بهره‌گیری از اصول پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی.

- افزایش حس مسئولیت، افزایش راندمان و کارایی مأموریت‌های پلیس، افزایش حس مفید بودن نیروها به واسطه استفاده از توانمندی نیروها.
- اولویت بخشی به فعالیت‌های پلیسی پارک بعثت با استفاده بیشتر از فناوری‌های نوین سامانه اطلاعات جغرافیایی، بدین گونه که تحلیل جرم بر مبنای نقاط جرم‌خیز و تهیه نقشه جامع بزهکاری از محدوده مورد مطالعه صورت گیرد و سیاست‌گذاران و مدیران شهری را نسبت به رشد جرایم، هوشیار و پاسخ‌گو نگه دارد. این سیستم {سامانه} از قابلیت بسیار وسیعی در جهت تهیه پایگاه داده‌ای، تهیه نقشه‌های بزهکاری و تحلیل الگوهای جرم، آسیب‌شناسی عوامل محیطی، کالبدی تسهیل‌کننده ارتکاب بزهکاری محل‌های وقوع جرم در آینده جهت پیشگیری از وقوع بزه بهره‌مند است.
- نورپردازی مناسب اطراف و درون پارک بعثت و معابر و خیابان‌های منتهی به آن.
- تحلیلی از استفاده‌کنندگان از پارک بعثت و نیازمندی‌های آنان صورت گیرد.
- ویژگی‌های محیطی، کالبدی مکان، سطوح، شرایط زمین، اطلاعات جغرافیایی، شکل زمین و زیست بوم، موقعیت درخت‌های موجود و دیگر گیاهان در پارک بعثت مورد توجه قرار گیرد.
- مرتب و منظم نگه‌داشتن ارتفاع پوشش گیاهی موجود در اطراف معابر و فضای سبز پارک بعثت.
- ساکنان تا حد امکان باید در طراحی و انتخاب فضای سبز مشارکت داده شوند تا بدین وسیله حس تعلق‌پذیری و مالکیت در آنها ایجاد شود و این راهی به تضمین مراقبت و نظارت آنان بر محیط خواهد گشود.
- آرایش مناسب روشنایی با در نظر گرفتن پهنا و گستره درختان و بوته‌های رشد یافته در پارک بعثت انجام شود.

- استقرار صندلی کافی و مکان‌یابی درست آنها در پارک باعث موجب خواهد شد تا نظارت کافی و طبیعی از سوی مراجعه کنندگان به پارک بر رفتار و حرکات همدیگر به وجود آید.

- فراهم کردن خدمات و زیر ساخت‌های مطلوب برای جذب جمعیت ساکن به شمال شرقی منطقه.

از آنجایی که مهم‌ترین کانون‌های جرم خیز منطقه ۱۶ شهر تهران در پارک بعثت و اطراف آن قرار دارد، اتخاذ سیاست‌های مناسب توسعه شهری جهت توانمندسازی و تعادل بخشی به این محلات و رفع مشکلات و موانع ساختاری این محدوده‌ها مهم‌ترین اولویتی است که به صورت طراحی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت بایستی اجرا شود. علاوه بر این، اتخاذ راهبردهای مناسب مقاوم‌سازی فضاها، کالبدی و محیطی در برابر بزهکاری، گام اساسی دیگر برای کاهش بزهکاری در این منطقه است. البته به عنوان یک راه‌حل مقطعی و کوتاه مدت و با عنایت به بحرانی بودن وضعیت بزهکاری در این منطقه، می‌توان برنامه منظم کنترل انتظامی و اعزام گشت‌های تخصصی با توجه به نوع و میزان جرایم در این منطقه را اجرا کرد.

به منظور حضور مؤثر و پررنگ پلیس در پارک بعثت ضرورت دارد تا استقرار فضایی واحدهای انتظامی به مناسب‌ترین شکل صورت گیرد و برخی تسهیلات و تجهیزات شهری از جمله روشنایی یکپارچه و مناسب خیابان‌ها و معابر و مرتب و منظم نگه‌داشتن پوشش گیاهی اطراف پارک و معابر انجام گیرد.

با توجه به مطالب توضیح داده شده و با عنایت به مشکلات متعدد در محدوده یاد شده از نظر محیطی، کالبدی و به منظور کاهش نرخ جرایم ضروری به نظر می‌رسد که سیاست‌های مناسب ساماندهی عناصر محیطی، کالبدی پارک بعثت از نکته نظر نظم و امنیت در دستور کار سیاست‌گذاران و مدیران شهری قرار گیرد.

منابع

- ابن خلدون، عبدالرحمن (۱۳۵۹). مقدمه تاریخ ابن خلدون. ترجمه محمد پروین گنابادی، تهران: ترجمه و نشر کتاب.
- بیات، بهرام؛ جعفر شرافتی پور و نرگس عبدی (۱۳۸۷). پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محوره، تهران: معاونت اجتماعی نیروی انتظامی.
- جیسون، سوزان؛ ویلسون پل آر (۱۳۸۷). طراحی محیطی جرم ستیز، پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی. ترجمه دکتر محسن کلانتری و ابوذر سلامی بیرامی، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- رهنمایی، محمد تقی (۱۳۸۵). بررسی ناپایداری‌های امنیتی کلان شهر تهران بر اساس شاخص‌های توسعه پایدار شهری. مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۷.
- شکویی، حسین (۱۳۶۵). جغرافیای اجتماعی شهرها، (اکولوژی اجتماعی شهر). تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ اول.
- قورچی بیگی، مجید (۱۳۸۶). مبانی نظری پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی. مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای پیشگیری وضعی از بزهکاری، یزد: دانشگاه آزاد ابرکوه.
- کلانتری، محسن و مریم عبداللهی حقی (۱۳۸۷). کمبود توقفگاه‌های عمومی و تأثیر آن در وقوع سرقت وسایل نقلیه یا لوازم آن در بخش مرکزی شهر زنجان. مجله اصلاح و تربیت، شماره ۱۲.
- کلکوهن، ایان (۱۳۸۷). طراحی عاری از جرم، ایجاد مناطق امن و پایدار. ترجمه مهرداد رایجیان اصلی و حمید رضا عامری سیاهویی، چاپ اول، تهران: انتشارات میزان.
- کلانتری، محسن (۱۳۸۰). بررسی جرم و جنایت در مناطق شهر تهران. پایان‌نامه دکتری، تهران: دانشگاه تهران.
- مهندسین مشاور نقش محیط (۱۳۸۴). تهیه الگوی توسعه و طرح تفصیلی منطقه ۱۶.
- یوسف‌وند، حسن رضا و اکرم حمیدیان (۱۳۸۶). پیشگیری وضعی از بزهکاری با تأکید بر امر به معروف و نهی از منکر در اصفهان. مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای پیشگیری وضعی از بزهکاری، یزد: دانشگاه آزاد ابرکوه.
- Iranmanesh, Nasim, (2004). Using The Principles Of Crime Prevention The Environmental Design In Iran, 9th Annual International CPTED Conference.
- Bennett,Trevor,(1986). Situational Crime Prevention Frome The Offender Perspective,In Heal& Laycoke.

- Clarke, Ronald V, (1984). Theoretical Background To Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) And Situational Prevention, Australan Institue Of Criminology.
- Clarcke, Ronald V, (1986). The Theory Of Crime Prevention The Environmental Design.
- Cozens, P.M and et al, (2005). Crime Prevention Through Environmental Design, Property Management, Vol 23, No 15, p238.
- Cineros, G. Henry, (1995). "The "Broken Window" Theory, Seattle Police Department's website.
- Cozens, Michael Paul and Greg Saville, David Hillier, (2005). Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography, Journal: Property Management.
- McCamley, Phil, (2001). CRIME, DESIGN AND URBAN PLANNING: FROM THEORY TO PRACTICE, first published in the Royal Australian Planning Institute magazine, New Planner.

Archive of SID